

Un resum: El franquisme (1939-1959)

Resum

El període comprès entre 1939 i 1959 defineix la fase de gènesi, institucionalització i supervivència del franquisme. Sorgit de la Guerra Civil, el règim es va configurar com una dictadura personalista sota la figura del general Francisco Franco, caracteritzada per la concentració absoluta de poders i una ideologia que barrejava el feixisme, el militarisme i el nacionalcatolicisme.

Aquesta etapa es divideix clarament en dues fases: una primera dècada de totalitarisme, autarquia econòmica i aïllament internacional (1939-1947), i una segona dècada marcada per la lenta obertura exterior forçada per la Guerra Freda i el fracàs del model econòmic autosuficient. Malgrat la repressió sistemàtica dels vençuts i el control social ferri, el règim va aconseguir perdurar gràcies al suport de les elits tradicionals, l'Església i l'Exèrcit, així com a la seva capacitat d'adaptació pragmàtica al context geopolític mundial. El 1959, amb el Pla d'Estabilització, es posa fi a l'etapa d'estancament per donar pas al "desenvolupisme".

1. Naturalesa i Característiques del Règim

El franquisme no va ser un sistema polític estàtic, sinó una dictadura que va evolucionar segons les necessitats de supervivència. Tot i això, es poden definir uns pilars fonamentals:

- **Concentració de poders:** Franco ostentava la prefectura de l'Estat, del Govern (fins al 1973), de l'Exèrcit i del partit únic. No existia separació de poders; el legislatiu, l'executiu i el judicial emanaven del dictador.
- **Totalitarisme d'arrel feixista:** Especialment en els primers anys, el règim es va inspirar en els models d'Alemanya i, sobretot, d'Itàlia, eliminant qualsevol vestigi de la Segona República.
- **Nacionalcatolicisme:** Identificació total de l'Estat amb l'Església catòlica. L'Església va legitimar el règim i va recuperar el control de l'educació i la moral pública.
- **Centralisme i Militarisme:** Supressió de les autonomies i persecució de les cultures no castellanes (catalana, basca i gallega). L'exèrcit tenia una presència constant en la vida política i administrativa.
- **Manca de Constitució:** El sistema es regulava a través de les "Lleis Fonamentals", rebutjant el sufragi universal i la democràcia liberal en favor d'una "democràcia orgànica".

2. L'Estructura Social i les "Famílies" del Franquisme

El règim es va sostenir sobre una coalició de forces heterogènies, sovint anomenades "famílies", que compartien el suport a Franco però tenien interessos diversos:

Família / Grup	Rol i Influència
Exèrcit	El principal guardià del sistema. Els comandaments ocupaven alts càrrecs en l'administració civil, governs i consells d'administració d'empreses.
Falange (FET y de las JONS)	Controlava la vida social, la justícia i el treball. Va dotar el règim d'estètica (himnes, uniformes) i d'institucions com la <i>Sección Femenina</i> i el <i>Frente de Juventudes</i> .
Església Catòlica	Proporcionava la base ideològica. Va recuperar el pressupost de culte, va suprimir el divorci i va imposar l'ensenyament religiós obligatori.
Tecnòcrates (Opus Dei)	Van aparèixer a finals dels 50, prioritzant l'eficiència tècnica i administrativa per sobre de la càrrega ideològica per salvar l'economia.
Elits Econòmiques	Grans propietaris agrícoles, industrials i banquers que van recuperar la seva hegemonia i van veure protegits els seus interessos capitalistes.

3. L'Etapa de l'Autarquia i el Racionament (1939-1959)

L'economia d'aquest període es va caracteritzar per l'intent d'autoabastiment i la intervenció estatal extrema:

- **Intervencionisme Estatal:** Regulació estricta del comerç exterior i creació de l'**Instituto Nacional de Industria (INI)** el 1942 per fundar empreses públiques (ENDESA, Pegaso, Iberia) en sectors considerats estratègics però no rendibles per als privats.
- **Manca de Productes i Racionament:** La incapacitat de produir suficients béns bàsics va obligar a l'ús de les **cartilles de racionament** (fins al 1952).
- **L'Estraperlo:** L'escassetat va generar un mercat negre massiu. Els "estraperlistes pobres" sobreviuen amb petits intercanvis, mentre que els "grans estraperlistes" van acumular fortunes gràcies a la complicitat i corrupció del règim.
- **Situació a les Illes Balears:** L'arxipèlag va patir una recessió especialment dura a causa de la seva dependència del comerç exterior i la manca d'electricitat, afectant greument la indústria lleugera i l'agricultura d'exportació.

4. El Marc Legal: Les Lleis Fonamentals

Per simular una aparença de legalitat, el règim va aprovar un conjunt de lleis que estructuraven l'Estat sense permetre llibertats democràtiques:

1. **Fuero del Trabajo (1938):** Prohibia els sindicats lliures i la vaga, establint el sindicat vertical únic.
2. **Llei Constitutiva de les Corts (1942):** Creava unes corts consultives sense poder legislatiu real, elegides per sufragi indirecte corporatiu.
3. **Fuero de los Españoles (1945):** Declaració teòrica de drets impregnada de catolicisme que no tenia aplicació pràctica real.
4. **Llei de Successió (1947):** Declarava Espanya com a "regne" i atorgava a Franco el poder de nomenar el seu successor a títol de rei.

5. **Llei de Principis del Movimiento Nacional (1958):** Institucionalitzava el partit únic com a eix de tota l'administració.

5. Evolució Internacional: De l'Aïllament al Reconeixement

La posició de Franco al món va estar condicionada pels grans conflictes internacionals:

- **Segona Guerra Mundial (1939-1945):** Espanya va passar de la neutralitat a la "no-belligerència" pro-eix, enviant la **División Azul** al front rus contra el comunisme. Després de 1943, amb el canvi de signe de la guerra, el règim va intentar moderar els aspectes més feixistes per aproximar-se als aliats.
- **Aïllament (1945-1947):** L'ONU va recomanar la retirada d'ambaixadors el 1946, deixant Espanya aïllada, amb només el suport de l'Argentina de Perón, el Portugal de Salazar i el Vaticà.
- **La Guerra Freda i l'Obertura (1947-1959):** El context d'enfrontament entre EUA i l'URSS va convertir l'anticomunisme de Franco en un actiu.
 - **1953:** Signatura dels Acords amb els EUA (bases militars) i el Concordat amb el Vaticà.
 - **1955:** Entrada d'Espanya a l'ONU.
 - **1956:** Independència del Rif (nord del Marroc) davant la pressió internacional, malgrat el malestar militar.

6. Repressió i Control Social

El manteniment del poder es va basar en l'anihilació de l'adversari i la imposició de valors tradicionals:

- **Legislació Repressiva:** La *Ley de Responsabilidades Políticas* (1939) i la *Ley de Repressió del Comunismo y la Masonería* (1940) van permetre depurar funcionaris, empresonar i executar milers de persones de manera retroactiva.
- **Control de la Dona:** Es va retornar la dona al paper domèstic i de submissió al marit. La *Sección Femenina* organitzava el "servei social" obligatori per a les dones.
- **Censura i Purificació:** Vigilància rígida de la premsa, les activitats culturals i el sistema educatiu (*Formación del Espíritu Nacional*). Es va prohibir l'ús públic de llengües com el català, basc i gallec.

L'Oposició al Règim

Malgrat la por, l'oposició va persistir en tres fronts:

1. **Activitat Clandestina:** Petits grups del PCE, PSOE i CNT.
2. **Grups Monàrquics:** Pressions per restaurar la monarquia en Joan de Borbó (Manifest de Lausana, 1945).
3. **Els Maquis:** Guerrilles rurals formades per exiliats republicans que van intentar continuar la lluita armada, fracassant per la falta de suport exterior i la dura repressió de la Guàrdia Civil. El 1948, el PCE va renunciar oficialment a la lluita guerrillera.